

## MEHNATGA JALB ETISH ORQALI BOLALARNI TARBIYALASHNING PSIXOLOGIK VAZIFALARI

**Raximova Nargiza Jumanazarovna**

*Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani 51-maktab amaliyotchi psixologi*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada mehnat tarbiyasi orqali bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos tomonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

**Kalit so'zlar:** mehnat tarbiyasi, ta'lim muassasasi, maktabgacha ta'lim, qo'l mehnati, mashg'ulot, ijodkorlik, topog'onlik, zehnllilik.

### KIRISH

Bolada ishlash istagi va qobiliyatini yoshligidan qo'yish kerak. Shundan kelib chiqqan holda, maktabgacha ta'lim muassasalari maktabgacha yoshdagi bolalar oldiga asosiy maqsadlardan birini qo'ydi. Federal davlat ta'lim standartiga muvofiq, bu atama odatda har bir bolada mehnatsevarlik va mehnat ko'nikmalarini shakllantirish tizimi sifatida tushuniladi. Shuningdek, ishlashni o'rganish istagi maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnat ta'limining asosiy maqsadlardan biri sifatida shakllantirishdir.

O'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali o'quvchilar o'ziga ishonch, o'z muammolarini mustaqil hal qilish va ota-onalar yoki boshqa muhim kattalardan mustaqil bo'lish kabi fazilatlarini o'zlashtiradilar. Iqtisodiy ishning vazifalarini amalga oshirish bolalarga o'z mahoratini mustaqil ravishda va hech qanday yordamisiz oshirish mumkinligini tushunishga imkon beradi. Maktabgacha ta'lim muassasasi bolalarga beradigan barcha bilimlar kelajakda muhim rol o'ynaydi. Tabiat bilan bog'liq holda, bu bolalarning kayfiyatini, o'zini o'zi qadrlashini yaxshilashga yordam beradi; bolalarga har qanday mahsulotni, gulni mustaqil ravishda etishtirish va unga to'g'ri g'amxo'rlik qilishni o'rgatish imkonini beradi; rivojlanadi fikrlash jarayonlari Bolada bor. Qo'l mehnatini o'rgatish bolalarning o'z kuchiga ishonishiga, o'z kuchlari bilan go'zal buyum yasash va bu bilan nafaqat o'zini, balki yaqinlarini ham xursand qilishini tushunishga yordam beradi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, ta'lim rejasiga barcha turdagi faoliyatni kiritish juda muhim degan xulosaga kelish kerak, chunki faqat shu tufayli o'qituvchi maktab va kattalar hayotiga to'liq tayyorlangan odamni bog'chadan ozod qilishi mumkin.

Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshdagi bolalarni jismoniy, aqliy axloqiy va estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib tashkil etiladi, unga to'g'ri rahbarlik qilingandagina yetarli natijaga erishish mumkin.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar mehnatining o'ziga xos tomonlari ko'pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o'rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma'lum maqsadga qaratilganligidir. Kichik bog'cha yoshidagi bolalarning mehnati biror jarayonga oid harakat bo'lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga oshirilishi mumkin. Bola kubiklarni bir joydan ikkinchi joyga, mashinadan - stolga, stoldan - mashinaga ko'chiradi va hokazo. Tarbiyachi boshqa stol ustidagi kubiklarni ko'rsatib, uni mashinada ortib olib borish kerakligini aytadi. Bola kubiklarni mashinasida shkaftga tashiy boshlaydi va joyiga tartibli qilib joylab qo'ya boshlaydi. «Qatnov» bir necha marta takrorlanib, barcha kubiklar joyiga yig'ishtirib qo'yiladi. Bolalar faoliyatida maqsad paydo bo'ladi. Keyingi galda bolaning o'zi o'ynayotgan o'rtoqlariga o'ynab bo'lgandan keyin o'yinchoqlarni mashinada joyiga olib borib qo'yishni aytadi. Katta guruh bolalarida mustaqil maqsad qo'yish qobiliyati moddiy samara beradigan mehnat turlarida muvaffaqiyatli rivojlanadi: gulzorda, ekinzorda ishlash, o'yinchoqlar yasash va boshqalar. Faoliyatni rejalashtirish mehnat tarbiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bolalarni kuzatish ular faoliyatining tartibsiz, rejasiz ekanligini ko'rsatadi. Bolalar bunday harakatlar orqali biror natijaga erishish uchun juda ko'p vaqt va kuch sarflaydilar, shu bilan bir vaqtda o'z ishlaridan o'zlari qoniqmaydilar. Kichik bog'cha yoshidagi bolalar mehnatining asosiy turi o'zo'ziga xizmatdir. Bu kichik bolalar uchun ancha mashaqqatli ish. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarni mehnatning bu turiga o'rgatishda ko'pincha o'yin vaziyatlaridan foydalaniladi («Qo'g'irchoqni sayrga otlantiramiz», «Qo'g'irchoqni uxlatamiz» va shularga o'xshashlar). Avvaliga bolalar o'yin obrazi orqali mehnatga o'rgatiladi. Shu orqali bolalar ishonch bilan harakat qilishni o'rganadilar. Sekin-asta o'z- o'ziga xizmat qilish malaka va ko'nikmalari shakllana boradi. Ta'lim-tarbiyaviy ishning mazmuni maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish orqali ularga kattalarning mehnati ijtimoiy-foydali mehnat bo'lib, narsa va buyumlarni yaratishga qaratilganligi, ular har bir kishi va butun xalq uchun zarur ekanligi to'g'risida tushuncha berib boriladi. Masalan, o'simliklarni, hayvonlarni parvarish qilish orqali ulardan olinadigan mahsulot kimlar uchun va nima maqsadda ishlatilishi to'g'risida bilim va tushunchalar berib boriladi. Kattalarning mehnati bilan tanishtirish yana quyidagi maqsadni ko'zlab ham amalga oshiriladi: kattalar mehnati to'g'risida aniq bilim va tasavvurlar berish, mehnatni va mehnat natijalarini qadrlashga o'rgatish, mehnatga qiziqish va muhabbat uyg'otish, mehnat qilish xohishini tarbiyalash va ishni sifatli bajarishga o'rgatish. MTT dasturiga binoan har bir yosh guruhidagi bolalar kattalar mehnati to'g'risida quyidagi bilim va tasavvurlarni egallab olishlari lozim: Kichik guruh: 1. Ayrim kasb egalarining mehnat jarayoni. 2. Mehnat jarayonidagi mehnat harakatlari. 3. Mehnat jarayonini amalga oshirish uchun kerakli materiallar. 4. Ma'lum bir mehnat jarayonini bajarish uchun jihozlar. 5. Mehnat natijasi. 6. Kishilar mehnatining ijtimoiy ahamiyati. O'rta guruhda

mehnat to'g'risida qo'shimcha tasavvur va bilimlar beriladi: 1. Harakat sifati haqida. 2. Kishilarning mehnatini yengillatuvchi moslamalar. 3. Kishilarning mehnatga muhabbati. Katta va maktabgacha tayyorlov guruhida yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi: 1. Kishilar mehnatini yengillatadigan mashina va mexanizmlar to'g'risida. 2. Kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi to'g'risida. 3. Jamoa mehnati jarayonida kishilarning o'zaro munosabatlari to'g'risida.

4. Mehnat qahramonlari, xalqimizning mehnat an'analari haqida. Bolalar kattalar bilan birgalikda mehnat qilishlari orqali mehnat malaka va ko'nikmalarini tez va oson egallab oladilar, ularning kattalar mehnati to'g'risidagi bilimlari boyiydi, bunday mehnat bolalarga quvonch bag'ishlaydi. Tabiatdagi mehnat bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'simlik va hayvonlar, yil fasllari, jonsiz tabiat to'g'risidagi bilimlar manbayi, bolalarda mehnatsevarlikni, tabiatga ehtiyotkorlik munosabatini tarbiyalash vositasidir, shu bilan birga bolalar mehnatning bu turi orqali tuproqni ekishga tayyorlash va o'g'itlash, ko'chatni o'tkazish, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish kabi bir qancha mehnat malaka va ko'nikmalarini egallab oladilar. Mehnatning asosan ochiq havoda tashkil etilishi bolalar organizmini chiniqtiradi, ularning sog'ligini mustahkamlaydi. Qo'l mehnati - mashg'ulot, o'yinlarga mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan o'yinchoq va qurilmalarni tayyorlash bo'yicha bolalar mehnatidir (qog'oz qiyqimlarini tashlash uchun, o'simliklar urug'i uchun qutichalar, qo'g'irchoq kiyimlari, qalpoqchalar, niqoblar va shunga o'xshash narsalar tayyorlash). Qo'l mehnatini bajarish orqali bola natijaga erishadi narsa, buyum vujudga keladi. Bolalar yopishtirish, bo'yash, qirqish, arralash, mix qoqishni, tikish va shunga o'xshash oddiy mehnat malaka va ko'nikmalarini egallab oladilar. Ularda ijodkorlik, topog'onlik, zehnlilik xislatlari o'sadi.

Bir bola uchun maxsus ko'rsatmalardan boshlashga arziydi va shundan keyingina, kattaroq yoshda, guruhga o'ting. Bundan tashqari, yoshroq davrda topshiriqlar kichik va engil bo'lishi kerak. Bola o'sib ulg'aygan sayin, topshiriqlar murakkab bo'lishi kerak. Bolani nafaqat muvaffaqiyatli ishlashi uchun, balki yordam berish istagi va istagi uchun ham doimo maqtash juda muhimdir. Bolaga topshiriqda yordam berish salbiy oqibatlariga olib keladi deb o'ylamasligingiz kerak, aksincha, bolalarga yordam berish orqali siz ularda xavfsizlik va boshqalarga ishonch hissini anglaysiz. Vazifa - bu bir nechta bolalar bog'chasi o'quvchilariga berilgan aniq vazifa bo'lib, alohida mas'uliyat talab qiladi. Burch tufayli bolalar maktabgacha ta'lim muassasasi uchun o'zlarining muhimligini, topshiriqni bajarish mas'uliyatini his qiladilar va ularning roli va guruhdagi faol ishtiroki muhimligini tushunadilar. Bundan tashqari, vazifalar birlashadi bolalar jamoasi va umumiy sabab bolalarning bir-birlarini yaxshiroq bilishlariga yordam beradi. Birgalikda ishlash bolalarga vazifalarni to'g'ri taqsimlash, har bir ishtirokchi uchun rollarni tanlash va guruh oldida o'z ishlarini bajarish uchun javobgar bo'lish imkonini beradi. Federal davlat ta'lim standartiga

muvofig maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat ta'limi tajribali o'qituvchilar tomonidan tadqiqotlar tufayli tanlangan sanab o'tilgan faoliyat shakllari orqali amalga oshiriladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O'zbekiston, 2010
2. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU 2017 – 264 b.
3. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. – 356 b.
4. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T.va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 – 343 b.